

राष्ट्रिय सूचना आयोग

प्रमुख सूचना आयुक्त कृष्णहरि बाँस्कोटा
सूचना आयुक्त किरणकुमार पोखरेल
सूचना आयुक्त यशोदादेवी तिमिसना
आदेश

मु.नं. ६४३/०७२/०७३

निर्णय नं. १२९३

जिल्ला महोत्तरी, खयरमारा ६ घर भई हाल काठमाण्डौ ३५ बस्ने राजु ढकाल १ पुनरावेदक

विरुद्ध

कार्यालय प्रमुख, संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय, सिंहदरवार १ विपक्षी
सूचना अधिकारी, संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय, सिंहदरवार १

विषय :- माग बमोजिमको सूचना उपलब्ध गराउनु ।

सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा १ बमोजिम यस आयोगमा दायर भएको प्रस्तुत पुनरावेदनको तथ्य तथा यस आयोगको ठहर/निर्णय यस प्रकार छ ।

१. पुनरावेदक राजु ढकालले नेपाल वायुसेवा निगमले खरिद तथा अनुदानमा ल्याउन लागेको चाईनिज जहाज सम्बन्धी दुई देश बीच भएका सम्झौताहरु समेत संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयका सूचना अधिकारीसँग मिति २०७२।१२।११ मा माग गरेको ।
२. संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयले नेपाल सरकार र चीन सरकार बीच भएको अनुदान तथा खरिद सम्झौतामा दुवै पक्षको लिखित सहमति बिना तेश्रो पक्षलाई सम्झौताका विषयहरु सार्वजनिक गर्न नमिल्ने भएको र दुवै पक्षको सहमति बिना सूचना सार्वजनिक हुँदा सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३ अनुरूप दुई देश बीचको सम्बन्धमा खलल पर्न सक्ने देखिएकोले उक्त सूचना उपलब्ध गराउन नसकिने भन्ने जवाफ मिति २०७२।१२।२४ मा पुनरावेदकलाई दिएको ।
३. पुनरावेदक राजु ढकालले सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३ अनुसार माग गरेको सूचना उपलब्ध गराउन नमिल्ने भनी तहाँ मन्त्रालयको च. नं. १०२४, मिति २०७२।१२।२४ मा दिएको जवाफ सम्मानीत सर्वोच्च अदालत र राष्ट्रिय सूचना आयोगबाट भएका फैसलाका नजिरका विपरित रहेको भनी संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयको सूचना अधिकारी संमक्ष पूनः मिति २०७२।१२।२८ मा निवेदन गरेको ।
४. पुनरावेदक राजु ढकालको मिति २०७२।१२।२८ को निवेदनका सम्बन्धमा संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयको च. नं. १०६१, मिति २०७३।०१।०५ को पत्रवाट यस सम्बन्धमा च. नं. १०२४ मिति २०७२।१२।२४ गते कै पत्रवाट जानकारी गराई सकिएको भन्ने जवाफ दिएको ।

५. तत् जवाफ पश्चात पुनरावेदक राजु ढकालले मिति २०७३०११२ मा संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयका सचिव समक्ष सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन को दफा ९ बमोजिम उजुरी गरेको ।
६. संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयका सचिवलाई दिएको निवेदनको सुनुवाई नगए पछि पुनरावेदकले "सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ बमोजिम सूचना उपलब्ध नगराउने उक्त कार्यालयका सूचना अधिकारी तथा कार्यालय प्रमुख उपर कानून बमोजिम कारवाही गरी माग गरिएका सूचनाहरूको प्रमाणित प्रतिलिपि उपलब्ध गराई पाउं" भनी मिति २०७३०१२१ मा आयोगमा पुनरावेदन गरेको ।
७. तत् पश्चात संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयको च. नं. ११४८, मिति २०७३०१२६ को पत्रवाट नेपाल सरकार र चीन सरकार बीच २९ नोभेम्बर २०१२ मा भएको अनुदान तथा खरिद सम्झौताको Article 24 को Confidentiality शीर्षकमा दुवै पक्षको लिखित सहमति बिना तेश्रो पक्षलाई सम्झौताको विषयहरू सार्वजनिक गर्न नमिल्ने ब्यहोरा उल्लेख भएको तथा सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३ को उपदफा (३) मा उपदफा (१) र (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि सार्वजनिक निकायमा रहेको देहायको विषय सम्बन्धी सूचना प्रवाह गरिने छैन भन्ने ब्यवस्था अन्तर्गत खण्ड (क) मा नेपालको सार्वभौम सत्ता, अखण्डता, राष्ट्रिय सुरक्षा, सार्वजनिक शान्ति, सुव्यवस्था वा अन्तरराष्ट्रिय सम्बन्धमा गम्भीर खलल पार्ने भन्ने ब्यवस्था उल्लेख देखिन्छ । सो बमोजिम निवेदकलाई उपरोक्त बमोजिमको सम्झौतामा उल्लेखित ब्यवस्थाको विपरित सूचना उपलब्ध गराउँदा दुई देशको सम्बन्धमा खलल पर्न सक्ने हुँदा त्यस्तो सूचना उपलब्ध गराउन नसकिने नेपाल सरकार (सचिवस्तर) मिति २०७३०१२२ को निर्णय भएको जानकारी पत्र पुनरावेदकलाई प्रेषित गरी आयोगलाई बोधार्थको माध्यमबाट जानकारी गराएको ।
८. उक्त पत्र आयोगमा प्राप्त भए पछि आयोगवाट पुनरावेदक राजु ढकालले माग गरेको सूचना दुई देश बीचको अन्तरराष्ट्रिय सम्बन्धमा खलल पर्न सक्ने देखिएको भनी मिति २०७२१२२४ र २०७३०१२२ को निर्णय अनुसार उपलब्ध गराउन नसकिने भन्ने सम्बन्धमा उक्त निर्णयमा संलग्न रहनु भएका पदाधिकारी/अधिकृतलाई आयोगमा छलफलको निमित्त मिति २०७३०२२३ र २०७३०२३१ मा बोलाइएको ।
९. प्रस्तुत सन्दर्भमा पूनः आयोगमा मिति २०७३०३१९ मा संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयका सचिव सहितको टोलीलाई बोलाई छलफल हुँदा मन्त्रालयका सचिवले प्रस्तुत विषय हाल मन्त्रपरिषद्मा निर्णयार्थ प्रस्तुत गरिएको र वीचाराधिन अवस्थामा रहेको तथा नागरिकको सूचनाको हक प्रति मन्त्रालय प्रतिबद्ध रहेको र आयोगवाट जारी हुने आदेशको पालना गर्ने कुरा बताउनु भएको छ ।

आयोगको ठहर/निर्णय

प्रस्तुत पुनरावेदन माथि निम्न विषयहरू निरूपण हुनुपर्ने देखिन्छ :

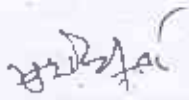
- क) यस सम्झौताको Article 24 को Confidentiality शीर्षकमा दुवै पक्षको सहमति बिना तेश्रो पक्षलाई सम्झौताका विषयहरू सार्वजनिक गर्न नमिल्ने संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयको भनाईलाई प्रचलित संविधान र कानून प्रदत्त नागरिकको हकका सन्दर्भमा कसरी परिभाषित र व्याख्या गर्ने ?
- ख) सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३ को उपदफा (३) को खण्ड (क) मा नेपालको सार्वभौम सत्ता, अखण्डता, राष्ट्रिय सुरक्षा, सार्वजनिक शान्ति, सुव्यवस्था वा अन्तरराष्ट्रिय सम्बन्धमा गम्भीर खलल पार्ने सूचना प्रवाह गरिने छैन भन्ने कानूनी ब्यवस्था विपरित निवेदकलाई सूचना उपलब्ध गराउँदा दुई देशको सम्बन्धमा खलल पर्न सक्ने संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयको जिकीरलाई कसरी हेर्ने ?

माथि प्रकरण (क) मा प्रस्तुत संभौता दुवै पक्षको सहमति बिना सार्वजनिक गर्न सकिन्न भन्ने विषयमा सम्बन्धमा वीचार गर्दा प्रचलित संविधान र कानूनको व्यवस्था हेर्नु पर्ने हुन्छ । नेपालको संविधानको धारा २७ मा प्रत्येक नागरिकलाई आफ्नो वा सार्वजनिक सरोकारको विषयमा सूचना माग्ने र पाउने हकको व्यवस्था गरिएको छ । यो नारिकको मौलिक हक हो । यस्तै संविधानको धारा २७९ मा सन्धि वा संभौताको अनुमोदन, सम्मिलन, स्वीकृति वा समर्थन नेपाल राज्य वा नेपाल सरकार पक्ष हुने सन्धि वा संभौताको अनुमोदन, सम्मिलन, स्वीकृति वा समर्थन संघीय कानून बमोजिम हुने व्यवस्था छ । साथै यस्ता सन्धि वा संभौताको अनुमोदन, सम्मिलन, स्वीकृति वा समर्थन संघीय संसदबाट गर्नु पर्ने हुन्छ । यसरी संसदबाट अनुमोदन, सम्मिलन, स्वीकृति वा समर्थन गर्ने विषय गोप्य रहन्छ भन्न मिल्दैन । साथै संसदबाट अनुमोदन, सम्मिलन, स्वीकृति वा समर्थन नभएसम्म कुनै पनि सन्धि वा संभौता नेपाल सरकार वा नेपालको हकमा लागू नहुने कुरा प्रष्ट भाषामा संविधानमा लेखिएको छ । संविधान मुलुकको मूल कानून हो र यससँग बाझिएका कानून वा सन्धि वा संभौता स्वतः बाझिने हदसम्म अमान्य हुने कुरा संविधानमै लेखिएको छ । यसैगरी सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३ को उपदफा (२) मा प्रत्येक नेपाली नागरिकलाई सार्वजनिक निकायमा रहेको सूचनामा पहुँच हुने व्यवस्था छ । संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय र नेपाल वायुसेवा निगम सूचनाको हकसम्बन्धी कानून बमोजिम सार्वजनिक निकाय भएकोले तिनले सूचनाको हकसम्बन्धी कानूनले निर्धारण गरेको दायित्व पालना गर्नु पर्ने हुन्छ । यसरी सार्वजनिक निकायले नागरिकलाई सूचना प्रवाह नगर्ने गरी सन्धि वा संभौता गर्न कुनै कानूनी आधार कहिँ कतैबाट प्राप्त गरेको पाईन । संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयले आधार लिएको संभौताको Artical 24 को Confidentiality शीर्षक नेपालको संविधानको कुन धारा वा सन्धि ऐनको कुन दफा वा अन्य प्रचलित कुन कानूनमा आधारित भई सो प्रावधान सन्धिमा समावेश गरिएको हो ? सो खुलाउन सकेको अवस्था छैन । यसर्थ पुनरावेदकले माग गरेको सूचना विपक्षी संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयले उपलब्ध गराउनु पर्ने नै देखिन्छ ।

माथि प्रकरण (ख) मा उल्लेखित सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३ को प्रकरण (क) बमोजिम नेपालको सार्वभौमसत्ता, अखण्डता, राष्ट्रिय सुरक्षा, सार्वजनिक शान्ति सुव्यवस्था वा अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धमा गंभिर खलल पार्ने सूचना प्रवाह गरिने छैन भन्ने कानूनी व्यवस्था बमोजिम सूचना उपलब्ध गराउन नसकिने संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयको जिकीरलाई विश्लेषण गर्नु पर्ने देखिन्छ । सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३ को उपदफा (३) को प्रकरण (क), (ख), (ग) (घ) र (ङ) पछि 'तर यसरी सूचना प्रवाह नगर्नु पर्ने उचित र पर्याप्त कारण भएकोमा बाहेक त्यस्तो सूचना प्रवाह गर्ने दायित्वबाट सार्वजनिक निकाय पन्छिन पाउने छैन' भन्ने कानूनी व्यवस्थालाई पनि मनन गर्नु पर्ने हुन्छ । अर्को कुरा सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३ को उपदफा (४) मा सार्वजनिक निकायको अभिलेखमा यस ऐन बमोजिम प्रवाह गर्न मिल्ने र नमिल्ने सूचना भए सूचना अधिकारीले प्रवाह गर्न मिल्ने सूचना छुट्ट्याएर निवेदकलाई उपलब्ध गराउनु पर्ने व्यवस्था छ । साथै यस ऐन को दफा २७ मा सार्वजनिक निकायमा रहेको दफा ३ को उपदफा (३) सँग सम्बन्धित सूचनाको संरक्षण गर्न सूचना वर्गीकरण समिति रहेको र उक्त समितिले कुनै पनि सूचना कति वर्षसम्म गोप्य राख्नु पर्ने हो ? सोको अवधि र संरक्षण गर्ने तरिका समेतका बारेमा निश्चित मापदण्ड निर्धारण गरी सूचना वर्गीकरण गर्नु पर्ने व्यवस्था छ । प्रस्तुत मिसिल संलग्न कागजात र विपक्षी कार्यालयका प्रमुख लगायतका उच्च पदाधिकारीहरूसँग आयोगले छलफल गर्दा यी कुनै पनि विषयमा विपक्षी कार्यालयले कानूनी प्रक्रियाको अनुसरण गरेको देखिँदैन । यसर्थ बिना कुनै आधार सूचनाको हकसम्बन्धी ऐनको दफा ३ को उपदफा (३) को प्रकरण (क) लाई टेकेर नागरिकले माग गरेको सूचना दिन इन्कार गर्न सकिने कानूनी सुविधा विपक्षीलाई नहुँदा माग अनुसारको सूचना दिनु पर्ने देखिन्छ । जहाँसम्म विपक्षी मन्त्रालयले कानूनले प्रवाह नगर्नु भनेको सूचना कानून विपरित उपलब्ध गराउँदा दुई देशको सम्बन्धमा खलल पर्न सक्ने प्रश्न उठाएको छ । यसको पनि निरूपण हुनु पर्ने देखिन्छ । आयोगमा भएको छलफलमा विपक्षी मन्त्रालयका सचिव, कानून सेवाका सह सचिव, प्रशासन सेवाका सह सचिव, नेपाल वायुसेवा निगमका कार्यकारी प्रमुख लगायतसँग प्रस्तुत विषयमा नेपालको कानून बमोजिम नागरिकले सूचना माग्ने र पाउने हक राख्ने हुँदा प्रस्तुत संभौता उपलब्ध गराउन अर्को पक्षसँग लिखित वा मौखिक पहल भएको छ वा छैन ? यस विषयमा दुई देश बीच को सम्बन्धमा कुनै पनि प्रकारको खलल पैदा हुन

नदिन परराष्ट्र वा अर्थ मन्त्रालय माफत पहल भएको छैन ? लगायतका जिज्ञासा राख्दा यी विषयमा कुनै पनि पहल भएको पाईएन र मिसिलमा पनि यस सम्बन्धी कागजात संलग्न छैनन् । सबैभन्दा महत्वपूर्ण कुरा, हाल माग भएको सूचनालाई विपक्षी मन्त्रालयले दुई देश बीचको अनुदान र खरिद संभौता भनी स्वीकार गरेको छ । एकातिर यस्तो अनुदान संभौतामा अर्थ मन्त्रालयले खुला र पारदर्शी ढंगले दुई पक्ष बीच सभारोह आयोजना गरी सहयोग आदान प्रदानमा हस्ताक्षर गर्ने गरेको प्रचलन देखिन्छ भने अर्कोकुरा खरिद संभौतामा नेपालको प्रचलित कानूनले खुला प्रतिस्पर्धाद्वारा वस्तु वा सेवा खरिद गर्नु पर्ने सामान्य सिद्धान्त प्रतिपादन गरेको छ र नेपालका सबै सार्वजनिक निकायले यहि सिद्धान्तको अनुसरण गरी आएका छन् । सुरक्षा निकायको खरिदमा केही अपवादको व्यवस्था भए पनि नागरिकको सूचना माग्ने र पाउने संवैधानिक र कानूनी हकलाई निस्तेज गर्न सकिने स्थिति छैन । तथापि नेपाल वायुसेवा निगम कुनै सुरक्षा निकाय पनि नभएकोले यसले प्राप्त गर्ने अनुदान र यसले गर्ने खरिदसम्बन्धी व्यवस्था पूर्णतः खुला र पारदर्शी हुनु पर्ने कुरामा किन्चित दुविधा छैन । यसर्थ यी सबै विश्लेषण र विवेचनाको आधारमा विपक्षी मन्त्रालयले सूचना मागकर्तालाई सूचना उपलब्ध गराउनुको कुनै विकल्प छैन ।

माथि प्रकरण (क) र (ख) मा निरूपण गरिनु पर्ने विषय उपरको विश्लेषण, विवेचना र प्रचलित कानून, विपक्षी मन्त्रालयको जिकिर, मिसिल संलग्न कागजात र विपक्षी मन्त्रालयका पदाधिकारीहरूसँग भएको छलफलका आधारमा सर्वप्रथम विपक्षी मन्त्रालयले दुई देशको सम्बन्धमा खलल पर्ने कुनै पनि कार्य गर्नु हुदैन । यसर्थ दुई देश बीचको सुमधुर सम्बन्ध कायम राखी राख्न आवश्यक पर्ने सबै विधि, प्रक्रिया र विकल्प तर्फ तत् मन्त्रालयले निरन्तर पहल गर्नु पर्ने कर्तव्य बोध गर्न आयोग ध्यानाकर्षण गराउन चाहन्छ । तथापी संविधान र कानूनले नेपाली नागरिकलाई प्रदान गरेको सूचना माग्ने र पाउने हकको प्रचलन गराउने कार्यक्षेत्र यस आयोगको भएकोले सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा १० को उपदफा (३) को खण्ड (क) तथा दफा १० को उपदफा (१) समेतलाई विचार गरी नागरिकले माग गरेको सूचना दिलाउने निष्कर्षमा पुगेको छ । अतः माथि विश्लेषण गरिएको आधार र कारण समेतबाट नेपालको संविधानले नागरिकलाई प्रदान गरेको मौलिक हक, अन्तर्गत पुनरावेदकले माग गरेको विषय सार्वजनिक सरोकारको विषय भई प्रत्येक नेपाली नागरिकको मौलिक अधिकार भित्रको विषय भएकोले नेपाल सरकार वा कुनै सार्वजनिक निकाय पक्ष भएको कुनै सन्धि वा संभौताको विषय सार्वजनिक चासो र सरोकारको विषय भई उक्त सार्वजनिक सरोकारको विषयमा नागरिकको सूचनाको पहुँचको सुनिश्चितता संविधानको धारा २७ ले गरेको र उक्त सुनिश्चितता प्राप्तिको प्रक्रिया र प्रत्याभूति सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा १० को उपदफा (३) को खण्ड (क) ले यस आयोगलाई प्रचलन गराउने अधिकार क्षेत्र प्रदान गरेको हुँदा पुनरावेदकले माग गरे बमोजिम नेपाल वायुसेवा निगमले खरिद तथा अनुदानमा ल्याउने/ल्याएको चिनिया हवाई जहाजसम्बन्धी दुई देश/पक्ष बीच भएका संभौताहरू, यस सम्बन्धमा भएका पत्राचार र यी जहाजहरू नेपालको लागि अनुकूल भए नभएको सम्बन्धमा सुझाव दित गठित प्राविधिक समितिले पेस गरेको प्रतिवेदनका प्रतिलिपिहरू आवश्यक प्रक्रिया पूरा गर्नुपर्ने भए पूरा गरी पुनरावेदकलाई दिनु भनी विपक्षी संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयका कार्यालय प्रमुख (सचिव) र सूचना अधिकारीको नाममा यो आदेश गरिएको छ । आदेश र पुनरावेदनको प्रतिलिपि साथै राखी आदेश कार्यान्वयनका लागि पठाउनु । यसको जानकारी पुनरावेदकलाई दिनु ।

(यशोदादेवी तिमिसिना)
सूचना आयुक्त

(किरणकुमार पोखरेल)
सूचना आयुक्त

(कृष्णहरि श्रेष्ठ)
प्रमुख सूचना आयुक्त

ईति सम्बत् २०७३ साल असार २४ गते रोज ६ शुभम् ।